

Fakta om gäss och svanar

Gäss och svanar är fler än någonsin i det svenska jordbrukslandskapet och behovet av kunskap är stort. För att synliggöra befintlig kunskap har Naturvårdsverket finansierat en kunskapssammanställning, som ligger till grund för detta faktablad. Hela rapporten kan du läsa [här](#).

Författare

Projektledare: Johan Elmberg, Högskolan Kristianstad,
Johan Månsson, Sveriges lantbruksuniversitet.

Övriga: Ingunn Tombre, Lisa Dessborn, Lotta Berg, Henrik Lerner.

Hela rapporten finns tillgänglig på Naturvårdsverkets hemsida.

Projektet finansieras genom Naturvårdsverkets medel för forskning ur Viltvårdsfonden. Syftet med finansieringen är att utveckla vetenskapligt baserad kunskap till stöd för en hållbar förvaltning av vilt på nationell, regional och lokal nivå.

GÄSS OCH SVANAR PÅ JORDBRUKSMARK

En orsak till att det finns fler gäss och svanar på jordbruksmark än tidigare är att de vintergröna grödorna – näringsrik föda för gässen – har blivit vanligare. Talrikast är grågås, sädgås, kanadagås och vitkindad gås. Även sångsvan har ökat kraftigt. Gäss och svanar äter blad, frön, stjälkar och rotdelar. Som alla växtätare måste de äta stora mängder för att få i sig nog med näring (proteiner och kolhydrater). De har en god förmåga att avgöra hur mycket proteiner och lättsmälta kolhydrater olika växter innehåller, liksom ämnen som de inte behöver. Behovet av näringsämnen varierar över året. De äter mer proteiner höst och vår, samt mer energirika växter på vintern. De flesta jordbruksgrödor är mer energirika än gässens naturliga föda, och därmed ett ”smartare” val. Forskning visar att de flesta skador som orsakas under höst och vinter kan kompenseras av växterna. Däremot har växterna svårare att kompensera för betesskador som uppkommer under våren, vilket kan leda till mer omfattande skador för jordbruket.

Beprövade åtgärder mot betesskador

- Styr fåglarna och splittra flockarna genom att erbjuda säkra viloplatser utspritt i landskapet.
- Bespruta känsliga grödor med ämnen som gör dem osmakliga för fåglarna.
- Välj mindre smakliga grödor och gräs till parker, golfbanor och vid flygplatser.
- Skrämselåtgärder blir mer effektiva om de upprepas och varieras.

Tänkbara men obeprövade åtgärder

- Odlar känsliga grödor på max sex hektar, gärna utspritt.
- Gåsåkrar för utfodring bör erbjuda föda som är mer attraktiv än de närliggande grödorna som man vill skydda. Extra kvävegödsling ökar attraktiviteten.
- Gåsåkrar bör erbjuda proteinrik föda under höst och vår, samt mer energirik föda under vintern och inför vårflytt.

GÄSS OCH SVANARS PÅVERKAN PÅ VÅTMARKER

Till skillnad från många växtätare kan gäss och svanar inte bryta ner cellulosa och de behöver därför äta stora mängder föda för att få i sig den näring de behöver. Det gör att det också blir mer avföring – i genomsnitt en lort var fjärde minut. Skillnaden mellan olika arter är liten. Matsmältningstakten påverkas snarare av födans närings- och fiberinnehåll. Däremot skiljer sig avföringens storlek mellan stora och små gåsararter. Innehållet av växtnäringsämnen (kväve och fosfor) i bajset varierar beroende på födan – vilken växt, tid på året och om gödningsmedel har använts. Gäss hittar mycket av sin föda på jordbruksmark, men vilar en stor del av dygnet i våtmarker, där de också bajsar.

I näringsfattiga våtmarker skapar de växtätande fåglarna ett naturligt tillskott som bidrar till ett rikare växt- och djurliv.

De områden där gässen samlas i stora flockar på höst och vinter har dock ofta problem med övergödning, bland annat på grund av näringsläckage från jordbruksmark. Detta kan leda till försämrad vattenkvalitet. I dessa områden kan gäss och svanar bidra till att öka problemen.

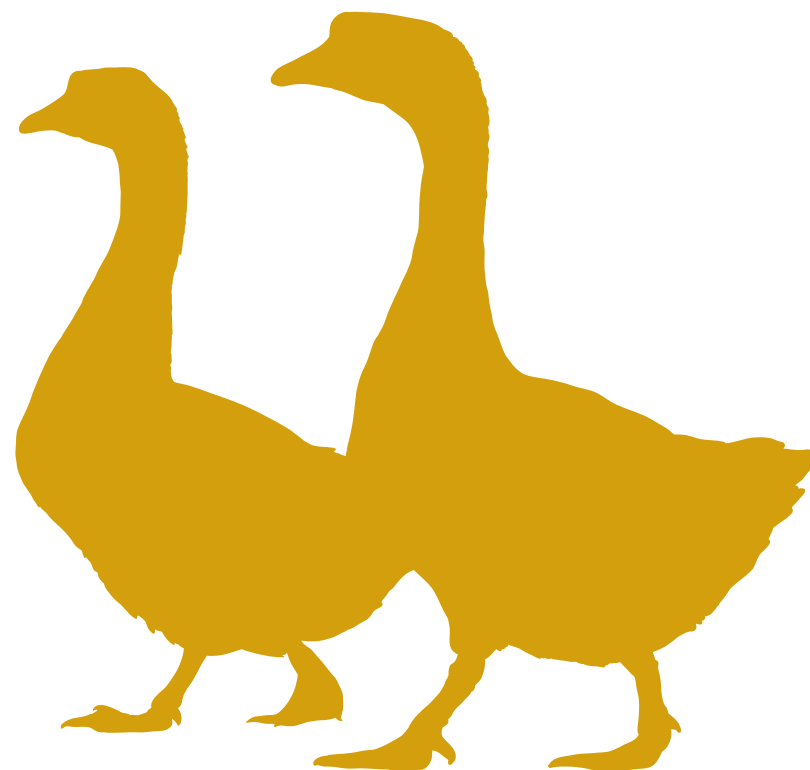
Beprovade åtgärder

- Locka fåglarna till trakter med mindre känsliga våtmarker genom att erbjuda attraktiv föda.
- Våtmarker kan göras mindre intressanta genom skrämselfågelåtgärder, eller mer attraktiva för rovfåglar, med exempelvis sittpinnar och skyddade kantzoner.
- Tät växtlighet kring våtmarker minskar näringstillförsel från omgivande jordbruksmark.
- Ett ökat vattenflöde genom våtmarken minskar gödningseffekten lokalt, men kan skapa problem nedströms.

Vad säger forskningen?

Enligt de flesta studier bidrar gässen med en betydande mängd näringsämnen, men effekterna är i regel inte mätbara. En förklaring kan vara att näringsämnen snabbt binds i sedimenten på botten, så att den gödande effekten uteblir eller skjuts upp. Små vattensamlingar med begränsat till- och frånflöde är särskilt känsliga, liksom våtmarker i torra och varma områden.

Under torra perioder blir våtmarkerna färre och fåglarna samlas på en mindre yta, vilket kan öka problemen. Dessutom koncentreras näringen när vattnet dunstar. Våtmarker i kallare klimat är särskilt känsliga efter växtsäsongens slut eftersom näringsämnena då inte tas upp av växtligheten.

SPRIDNING AV SMITTA

Man har sett många smittoämnen hos vilda gäss och svanar i Sverige: virus, bakterier och encelliga parasiter. De flesta av dessa smittor har inga eller begränsade effekter på sina värddjur. En liten del kan spridas till tamdjur eller människor och orsaka sjukdomar.

För människor utgör gäss och svanar ytterst sällan en hälsorisk. För tamdjur, framförallt fjäderfä, är risken något större. I vissa fall tycks gäss och svanar kunna bidra till att sprida följande sjukdomar till tamdjur eller människor – även om andra smittkällor är betydligt vanligare: fågelinfluensavirus, campylobacter, salmonella (framförallt smitta till fjäderfä) och antibiotikaresistenta bakterier.

I forskningen finns inga belägg för att gäss och svanar sprider till exempel Newcastle-virus, West Nile-virus, botulism, papegojsjuka eller borrelia till tamdjur eller människor. För några smittämnen, bland annat E. coli och cryptosporidier, är det oklart om gäss och svanar har någon betydelse för spridning.

Lokala åtgärder

- Hägn och nät minskar risken att gäss och svanar tar sig ut på stränder och fält.
- Tamdjur bör få dricksvatten som inte har förorenats av vilda fåglar.
- Det finns inga kända risker med att tamboskap och gäss betar sida vid sida.
- Tamfåglar bör hållas skilda från vilda gäss och svanar och inte heller utfodras utomhus så att vilda fåglar får tillgång till fodret.
- Efter bad i sjöar med många gäss och svanar bör man tvätta sig. Drick ej vattnet.
- Hygienen är extra viktig efter direktkontakt med både vilda fåglar och tamdjur.

Nationella åtgärder

- Fortsatt övervakning av sjukdomar hos vilda gäss och svanar, både vad gäller nya och kända smittor.
- Vid reningsverk med ofullständig rening är det till exempel viktigt att hålla gäss, svanar och andra andfåglar borta från dammarna för att begränsa spridningen av antibiotikaresistenta bakterier.

SKYDDSJAKT

Samtidigt som de ökade antalen gäss och svanar kan innebära problem för jordbruk och naturvård så är de också en resurs i form av naturupplevelser, jakt och kött. De stora populationerna av vissa gåsar ger utrymme för ökad jakt.

Jakt kan påverka även de gäss som inte dödas, bland annat genom skadeskjutning och spridning av blyhagel. Blyhagel kan också påverka rovfåglar som äter gäss. Jakten påverkar även gässens beteende, framförallt var de väljer att vila och söka föda – något som i förlängningen påverkar deras möjlighet att lagra fettreserver och därmed även deras reproduktion och överlevnad.

Skyddsjakt är jakt med syfte att skrämma gäss från växande grödor; man vill skrämma flocken genom att skjuta en del av gässen. För vissa arter krävs inget tillstånd för skyddsjakt vid växande gröda, exempelvis grågås, medan bland annat vitkindad gås kräver länsstyrelsens tillstånd.

Få vetenskapliga studier har utvärderat effekterna av skyddsjakt. Studier av konventionell jakt antyder att skyddsjakt borde skrämma gäss från skadekänsliga grödor och göra dem räddare för människor. Jaktens effekt på antalet fåglar och skadenivåer har dock ifrågasatts.

Resultat från en svensk pilotstudie

Jakt på skadedrabbade fält där det...

- jagades en kväll och efterföljande morgon av 2-8 skyttar
- användes bulvaner
- sköts cirka 10 procent av de fåglar som sökte föda på fältet tre dagar innan jakt

...minskade antalet fåglar med i snitt 66 procent tre dagar efter jaktens utförande.

Tänkbara men obeprövade åtgärder

- Kombinera skyddsjakt med avledningsåkrar där gässen tillåts beta ostört.
- Effekten kan öka om skyddsjakt kombineras med skrämsemetoder.
- Upprepade jakttillfällen förstärker skrämseffekten.

Ytterligare slutsatser från forskningen

- Gäss använder platser där de störs i form av jakt i mindre utsträckning.
- Gäss kan förändra sina aktivitetsmönster för att undvika jakt, till exempel söka föda senare på dygnet.
- Jakt kan störa gässens parbildning och därmed påverka häckningsframgången negativt.